

Ünite 5: Dünyada Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi

Giriş

“Modern” eğitim sistemlerinden kavramı, bugün hemen bütün uygar ülkelerde kurulmuş olan okulöncesi eğitim, ilköğretim (veya temel eğitim), ortaöğretim, yükseköğretim ve sürekli eğitim temel yapısı üzerine kurulu eğitim sistemlerini ifade etmektedir.

Modern Eğitim Sistemlerini Hazırlayan ve Dönüştüren Faktörler

19. yüzyıl sonlarında anayasal devletlerde sosyal bir hak olan eğitim, 20.yüzyılda insan sermayesinin kalitesini artıran bir sistem olarak görülmeye başlandı.

Toplumsal Değişim: Modern eğitim sistemlerinin oluşmasında etkili olan toplumsal faktörler şunlardır:

- Katolik kilisesine bağlı Avrupa toplumunun Reformasyondan sonra parçalara ayrılması
- Dinî Toplulukların dışında her ulusun kendi dil, edebiyat ve kültürünü geliştirerek milliyetçi duyguları yükseltmesi ve ulus- devletlerin ortaya çıkışı
- 18. yüzyıl ortalarından itibaren “aydın despotizmi” denilen sert bir yönetimle modern devletlerin kendi halklarını biçimlendirmeye çalışması ve bunun için zorunlu eğitim, zorunlu askerlik, nüfus ve vergi takibi gibi sistemleri kullanması
- 1. ve 17.yüzyıllarda dini çatışmaların ortadan kaldırılmasında modern devletlerin eğitimi bir araç olarak kullanmaları
- Toplumsal bütünleşme ve ekonomik kalkınmayı sağlamak için eğitimden yararlanması

Ekonomik Değişim: Toplumların ekonomik gelişmişlik durumları ile eğitim yatırımları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Eğitimin geniş halk kitlelerine yayılmasında en önemli faktörlerden biri, ekonominin yetişmiş insan gücü ihtiyacı oldu. Sanayileşme, insan zekâ ve yeteneklerinin geliştirilmesini zorunlu tutmuştur. Eskiden beri var olan mesleki eğitim giderek teknik eğitime dönüşmüştür.

Bilimsel ve Teknolojik Değişim: Haçlı Seferlerinin ardından Avrupa’da üniversitelerin kurulması, Arapçaya çevrilmiş ve geliştirilmiş Yunan biliminin üniversitelerde okutulması, Hümanizm ve Rönesans hareketleriyle Hristiyanlık öncesi kültürlerin keşfi, kilisenin insan düşüncesi üzerindeki baskısının azalması ve coğrafi keşifler sonucu dünyanın başka bölgelerinin tanınması Avrupa düşüncesinde bir uyanış başlattı. Bilim adamları ve filozoflar önceleri üniversite çatısının dışında kurulan dernek ve enstitülerde bilimsel çalışmalar yaptılar. Ancak 19.yüzyıl başından itibaren Almanya’da Von Humboldt ve Schleiermacher’in başlattığı bilimsel üniversite döneminde., üniversitelerin bilimsel araştırma yapıp bunları öğrencilere öğretmeleri yolu benimsendi.

Politik Değişimler: Eğitim sistemlerini etkileyen politik değişmelerin başında kilise baskısından kurtulmuş krallıkların ve modern demokratik ulus devletlerin kuruluşu gelir. Voltaire, Diderot ve Rousseau gibi Fransız düşünürleri devlet ve demokrasi hakkında dünya çapında etkili olan sosyal ve siyasi mesajlar yaymaya başladılar. Bu merkez ile mahallî güçlerin iktidar savaşı sırasında Fransız İhtilali ortaya çıktı ve bunun arkasından modern demokratik bir devlete doğru bir mücadele başladı.

J.Locke, D.Hume, J.-J.Rousseau, Humboldt ve Herder gibi düşünürler, eğitimin amacının birey olarak insanı eğitmek, onu centilmen, hümanist ve özgür bir birey hâline getirmek olduğunu savunmuşlardır. Almanya ve Fransa gibi ülkeler gerek kilise ile gerekse birbirleriyle mücadelelerinde okullar vasıtasıyla savaşmayı tercih etmişlerdir. Eğitim sisteminin ilköğretim - ortaöğretim ve yükseköğretim olarak yapılandırılmasında Fransız ulus devletinin önemli katkıları olmuştur.

Modern demokratik devletler sağlıklı ve sürdürülebilir bir demokratik düzen kurabilmek için vatandaşlık ve aktif vatandaşlık programları ile eğitimi etkin olarak kullanmaya devam etmektedirler.

Eğitim Düşüncesindeki Değişimler: Eğitim düşüncesindeki temel değişim, önce öğretim metodu alanında ortaya çıktı. Bu alanda Ratke ve Comenius'un çağdaş dil eğitimine de etki eden önemli metodolojik çalışmaları oldu. Öğretim sanatının temel yasalarını ortaya koyan J.Amos Comenius'a göre herkese her şey öğretilir; bunun için de bilgiyi öğretilir hâle getirmek gerekir. Montaigne ise mekanik düşünce ve otoritelere karşı çıktı.

Pestalozzi ve onun yanında yetişen yüzlerce Alman idealist, Almanya'da modern bir ilköğretim ve halk eğitimi sisteminin kurulmasında çok etkili oldular. **John Locke**, eğitimi deneysel psikoloji üzerine kurmaya çalıştı. Ona göre bilgi doğuştan gelmez, her şey sonradan tecrübeler ve duyuların iç algıya dönüştürülmesiyle öğrenilir. **Francke**, eski Yunan ve Roma klasiklerini okutmayı reddederek modern öğretim konu ve metotlarını kullanmaya başladı. Wolff yeni matematik ve doğa bilimlerine ve araştırmalarına dayanan, dinî otoritelerin inanç temelli eğitimine karşı, ussal düşünmeyi (Rasyonalizmi) esas alan bir eğitim felsefesi oluşturmaya çalıştı.

19.yüzyıl eğitim reformlarına ilham veren **Rousseau'nun Emile** adlı eseri, Kilisenin yüzlerce yıllık egemenliğine yapılmış en kuvvetli hücum oldu. Bilim adamları sadece bilimsel araştırmalarda tabiata dönüşü desteklerken, Rousseau eğitimde, sanatta, edebiyatta da tabiata dönüşü sağladı.

Modern Eğitim Sistemlerinin Kuruluşu

Avrupa'da ilk kapsamlı eğitim hareketi ilköğretim alanında Reformasyon ve Karşıt Reform hareketleri sırasında kiliseler tarafından tüm halkın, kadınların, yetimlerin vs. dinî öğretime alınması şeklinde ortaya çıkmıştır. Bu amaç değişikliği hem programlarda hem de okul sisteminde olduğu kadar öğretmen yetiştirmede, eğitim yönetiminde bir dizi modernleşme faaliyeti başlattı.

1787'de Prusya'da **Oberschulkollegium** adıyla devlete bağlı ilk eğitim bakanlığı kuruldu. İlköğretim hâlâ kiliseler ve belediyelerin elinde olduğu için; Oberschulkollegium, esas olarak liselerin (höhere Schulwesen) planlanması ve denetimi için kuruldu. Almanya'da 1794 tarihli **Allgemeine Recht** adlı yasa, devleti eğitim işlerinde mutlak söz sahibi yaptı. Kanunda "Okullar ve üniversiteler gençlere faydalı ve bilimsel bilgiler vermek için kurulmuş devlet kurumlardır. Bütün kamu okulları ve eğitim kurumları devlet denetimi altındadır" ifadesi yer alıyordu. Fransa'da ise merkezî eğitim yönetimi 1806 tarihli **üniversite Imperiale** yasası ile kurulmaya başlandı. İmparatorluk Üniversitesi, bir eğitim bakanlığı gibi tasarlanmıştı. 1828'de Eğitim Bakanlığı hükümetin bir parçası hâline geldi.

Eğitimin kademelere ayrılması ta Comenius'un projelerine kadar gider ama bugünü etkileyen kademelendirme Fransız İhtilali'nden sonra yapılmaya başlandı. Condorcet Raporunda eğitim kademeli olarak düzenlenmişti: İlkokullar, ortaokullar, enstitüler ve liseler.

Okulöncesi Eğitim: İngiltere'de 19.yüzyıl başlarında fakir küçük çocukların (2-6 yaş) okuyacağı okullar, daha doğrusu yetiştirme yurtları (*infant school*) vardı. Bu okullar model alınarak Paris'te de okulöncesi kurumlar (*Salle d'aisle*) açılmaya başlandı (1828). Bir yetiştirme yurdundan ziyade okul tarzında açılan ilkokul öncesi eğitim kurumu 1816'da Robert Owen'ın İskoçya'da açtığı okul idi. 1837'de Almanya'da Friedrich Fröbel de "Kindergarten" adını taşıyan bir okulöncesi eğitim kurumu kurmuştu. Daha sonra bu alanda çalışanlar Montessori, Waldorf, Head Start, High-Scope, Reggio Emilia yaklaşımı, Bank Street, Forest gibi yöntem ve uygulamalar geliştirdiler.

İlköğretim: Devlet denetimindeki ilköğretimi kurma çalışmaları da -gene Alman dindarlık çalışmaları (Pietizm) etkisiyle- 1730'lu yıllarda Halkokulları (Volksschule) olarak kuruldu. Bunun Fransa'daki paraleli ise önceleri küçük okullar (petites ecoles), sonraları ise halk okulları (*Vecole du peuple*) idi. Birçok modern devlet uzun süre belediyelerde ve hayır kurumlarının elinde olan ilköğretim okullarını 1870'li yıllarda devlet denetimine almaya başladı. Önceleri ücretli olan ilköğretim okulları 19. yüzyıl sonları ile 20.yüzyılın başlarında devlet okullarında parasız hâle getirildi. Amerika'da ücretsiz ilköğretim okullarının geliştirilmesi 19.yüzyılda (özellikle 1870'ten itibaren) H.Mann ve B.T.Washington gibi eğitimcilerin gayretleriyle olmuştur.

Modern eğitim sistemlerinin kuruluşunda öğretmenliğin, din adamlarının ikinci görevi olmaktan çıkarılıp ayrı bir meslek hâline getirilmesi önemli rol oynadı. Batı ülkelerinde değişik şekillerde (elementary, basic, primary school, Grundschule) ve çeşitli uzunluklarda ilköğretim okulları kuruldu. Avrupa'da ilk ve ortaöğretim kademelerinin birbirinden ayrılması, 19. ve 20.yüzyıllarda oldukça uzun bir zaman diliminde çeşitli girişimlerle tamamlanmıştır. Önceleri bölgelere ve öğretmenlere bırakılan ilkokul programları üzerindeki tartışmalar, 1980'li yıllarda alevlenmiş ve bundan sonra ülke çapında geçerli millî programlar (*National Curriculum*) yayınlanmıştır. Özellikle Amerika'da **Hiçbir Çocuk Geri Kalmamasın (No Child Left Behind)** Yasası (2001), programların standartlaştırılmasını teşvik etmiştir.

Ortaöğretim: Ortaöğretim sistemi, Batı uygarlığında genellikle "yüksek okullar" (high school) olarak bilinir. Üniversiteler ayrı bir sistem olduğu için, temel ilköğretim üzerine eğitim veren her ortaöğretim kurumu "yüksek okul" olarak görülüyordu. Latin okullarının üstündeki okullara, Klosterschule, gimnazyum, lise, pädagogium, bilgin okulu (Gelehrtenschule) gibi adlar veriliyor ve hepsi birden yüksekokul sistemi (Höheres Schulwesen) olarak adlandırılıyordu.

16. yüzyılda hümanist derslerin verildiği ve bilgin dillerinin öğretildiği bir okul olarak ortaya çıkan gimnazyum, 19. yüzyılda resmen üniversiteye hazırlık okulu olarak kabul edildi. Bilgin okullarının (gimnazyumun) modernleşmesi, 17. yüzyılın son çeyreğinde başladı ve bütün 18. yüzyıl boyunca devam etti.

Devlet tarafından kurulan ilk ortaöğretim düzeni Saksonya'nın Prens okulları (*Fürstenschule*) idi. İlk defa 1543'te kuruldu. Fransa, ulusal lise sistemini 1802 yılında kurdu. Yeni liseler Cumhuriyet vatandaşlarını yetiştirecek, laik, millî, bilim dersleri verilen okullar olarak kuruldu. Liseler Napolyon tarafından memur ve subay çocuklarıyla üst sınıfın erkek çocukları için kurulmuştu. 1808'de Napolyon liselerde kız öğrenci bulunmasını yasakladı. Napolyon'un bu girişimleriyle Fransa, dünyada devlet tarafından merkezî bir ortaöğretim sistemi kuran ilk ülkelerden biri oldu.

Amerika'da 19.yüzyılın ortalarından başlayıp sonuna kadarki dönemde ortaöğretim herkese açıldı. Kamuya açık ilk parasız resmî ortaöğretim okulu 1821'de Boston'da, birkaç yıl sonrada Massachusetts'te açıldı. Boston'da sürekli bir kız lisesi ve bunun öğretmenlerini yetiştiren okul 1857'de açıldı. Avrupa'da Orta Çağ'dan gelen bir gelenekle lise programları genelde birbirine yakın iken Amerika'da programların standartlaştırılması 1890'lı yıllarda mümkün olabildi. Önceleri üniversiteler kendi giriş sınavlarını yaparken 1899'da bir **Üniversiteye Giriş Sınavı Kurulu** kuruldu. Bundan yaklaşık seksen yıl sonra Amerika **Tehlikede Bir Ulus** (*A Nation at Risk*, 1983) adlı Rapordan sonra ortaöğretim programlarındaki dağınıklığı standartlaştırmak için bütün eyaletleri kapsayan millî ders programları (*National Curriculum*) yayınladı, bunu İngiltere takip etti.

20.yüzyılda ortaöğretim okulları 3 yıl ortaokul (junior high school) ve 3 yıl Use (senior high school) olarak düzenlendi. Ortaöğretimin yakın zamanlara kadar (bazı ülkelerde hâlâ devam eden) iki görevi vardı: Üniversiteye öğrenci hazırlamak ve mesleki eğitim vermek. 17. ve 18. yüzyılda esnaf loncalarının çöküşü, elişiyle geçinen mesleklerin ön eğitimi sorununu ortaya çıkardı.

Orta Çağ'da taklit türü bir meslek eğitimi vardı. Meslek okulları 18. yüzyıldaki ticaret okulları ile modernleşmeye başladı. 1770lerden itibaren açılan sanayi okulları, genelde yoksul çocuklara el işleri öğretiyordu. Pestalozzi ve Von Rochovv, yeni sanayi düzenine uygun insanların yetiştirilmesini istiyordu. 19.yüzyılda **çıraklık eğitimi** düştü, onun yerine standartlaştırılmış iş eğitimi diyebileceğimiz meslek eğitimi ortaya çıktı.

Meslek eğitimi hakkında önemli kararlar 2.Dünya Savaşından sonra alınmıştır. O zaman meslek okulları (Berufsschule) ile teknik okullar (Fachschule) diye iki grup oluştu. Bunun ikisinin karmasından uzman meslek okulları (Berufsfachschule) ortaya çıkıyordu.

Mesleki ortaöğretimin eğitim+çıraklık şeklinde mi, yoksa okul+staj şeklinde mi olması gerektiği hep tartışıldı. Günümüzde mesleklerin niteliği, el becerisinden makine kullanma ve zihinsel becerilere kaydığı için, temel meslek eğitiminin yüksekokullar ve üniversitelerde verilmesi uygulamaları giderek artıyor.

Yükseköğretim: Orta Çağ üniversiteleri, Bologna ve Paris Üniversiteleri modelinde kurulmuştu. Fransa'da 1530'da yeni disiplinlere kapıyı açmadığı için Kral I.François "***College de France "ı kurmuştu. **Bazı küçük reform çabalarına rağmen Fransız üniversite sistemi 17.yüzyılın son çeyreğinde çöktü. 1789 İhtilalinden sonra da perişan durumda olan 22 üniversite feshedilmişti. Fransa, 17.yüzyılda beş askerî mühendislik okulu kurmuş ve üniversitenin dışında bir yükseköğretim yapılandırması oluşturmaya başlamıştı. 18.yüzyıl ortalarından sonra, üniversiteyi yeniden yapılandırma yerine önemli meslekler için farklı okullar kuruldu:** Yol ve Köprü Mühendisleri Kraliyet Okulu (*Ecole royale des ponts et chaussees*, 1747) Meziere Mühendislik Okulu (*Ecole du Genie*, 1748), 1764'te Paris Askerî Okulu** gibi. Bu mühendislik okullarında Fransa'nın en meşhur matematikçileri, kimyacıları, fizikçileri ders veriyordu.

1870 Alman savaşları, üniversite reformlarını gerekli hâle getirdi. Fransız E. Renan, savaşı kazananın Alman üniversiteleri olduğunu söyledi. 1868'de Alman yüksekokulları modelinde "Ecole pratique des hautes etudes" kuruldu ve bu şekilde başlayan yükseköğretim modernleşmesi, 1896'da millî üniversite sisteminin kurulmasıyla sonuçlandı.

Modern üniversitelerin bir başka gelişme yeri Almanya'dır. Almanya Hümanizm ve Reformasyon döneminde bir **Mezhep Üniversiteleri** dönemi yaşamış ancak 18.yüzyılda modern felsefe ve kültürün denetimindeki felsefe ve hukuk fakültelerinin hâkim olduğu Halle ve Göttingen gibi üniversiteler ve 19. yüzyılda millî düşünce ve hayatın önde olduğu üniversite dönemi yaşanmıştır.

Almanya'da Halle (1694).. Göttingen (1737) ve Erlangen (1743) üniversiteleri yeni bir dönemi de başlattı. İlk ikisi modern felsefe ve bilime, aydınlanma ve kültüre açılım sağladı. Almanya'da üniversite hocalarının esas vasıflarından biri, bilimsel çalışmalar yapmak olmuştur. Bu görüş, 19.yüzyılın başlarında Humboldt'ta "**Bilim vasıtasıyla eğitim**" (*Bildung durch Wissenschaft*) sloganına dönüştü.

20. yüzyılın başlarında Alman üniversite modeli genişledi ve çeşitlendi: Teknik üniversiteler, ticaret kolejleri, madencilik, tarım, ormancılık, veteriner ve tıp alanlarında akademiler vs. kuruldu. Daha sonra bu bölünmüşlüğe gazetecilik, sosyoloji, pedagoji gibi alanlar katıldı. 1960'lardan sonra üniversitelerde dikkate değer öğrenci patlaması oldu. 1960'da 1850'deki sayı ikiye, 1970'te dörde ve 2000'lerde ona katlandı. Her on yılda öğrenci sayısı ikiye katlandı. 1990'lardan sonra üniversitelerin uluslararası rekabet gücünü artırıcı çalışmalar yapıldı. Yükseköğretim çerçeve yasaları hazırlandı. Lisans ve yüksek lisans programları bir düzene kavuşturulmaya çalışıldı. Özerkliğin geliştirilmesi için ulusal konulara yönelik çerçeve program değiştirildi. 1998'den sonra akademik akreditasyon çalışmaları gelişti ve her ülkede akreditasyon sistemleri kuruldu. 1999'da Bologna süreci imzalandı ve Avrupa Yükseköğretim Alanı oluşturulmaya başlandı. Geleneksel "**doçentlik**" (**Habilitation**) kaldırıldı, yardımcı doçentlik* (Junior professorship)* sistemi kuruldu. 2005'ten beri üniversite bütçelerine katkı olarak bazı öğrencilerden öğrenci harçları alınmaya başlandı. 2000'li yıllardan itibaren dünya çapında üniversite sınıflandırmaları ve sıralamaları yayınlanmaya başlandı.

Uluslararası öğrencileri çekebilmek ve bilimsel araştırmalarda öne geçebilmek için her ülke bir seçkin üniversiteler (Elitenuniversitäten) grubu oluşturmaya başladı. Ivy League (Sarmaşık Birliği), ABD'nin kuzeydoğusundaki sekiz vakıf üniversitesinin (Brown, Columbia, Cornell, Harvard, Princeton, Pennsylvania ve Yale Üniversiteleri ile Dartmouth Koleji) oluşturduğu birlik idi.

Almanya, uluslararası mükemmel Alman üniversiteleri kurulması için **Alman Araştırma Enstitüsü** ve **Alman Bilim Konseyi** kurdu. Bu kurum, araştırma okulları kuracak, üniversitelerdeki araştırmaları destekleyecek ve geliştirecekti. Fransız toplumunda ve eğitim sisteminde de üniversiteler ve büyük okullar tabakalaşması önemli rol oynar.

Üniversiteler, 19. yüzyılda sanayileşme sonucu ekonominin ve devletin bürokrat ihtiyacını karşılamaya yönelmişti. 1970'ten sonra da üniversiteleri, toplumun sosyokültürel modernleşmesi yönlendirdi. Bilgi temelli ekonomi, bilgi temelli toplum, bilgi toplumu (Knowledge society) baskıları, yüksekokulları değiştirdi.

Modern Eğitim Sistemlerinin Bugünkü Özellikleri ve Sorunları

Eğitim alanında da sistemler, öğretim kurumları ve benzer müfredat, tek bir dünya kültürü oluşturmaya yardımcı oldu. 19. yüzyılda ulus devletler ulusal bir eğitim politikası izlerken, 21. yüzyıl uluslararası bir eğitim politikası ortaya çıkarıyor. “Eğitsel bilgi” ülkeler arasında ortak oluyor ve “uluslararasılaşma” süreci ortaya çıkıyor.

Son yıllarda hızla gelişen bir okulöncesi eğitim alanı ortaya çıkmaktadır. Ancak burada ilköğretimle programlar karışmakta, dolayısıyla ilköğretime başlama yaşı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. İlköğretimin ne kadar süreceği tartışılmaya devan ediyor. Bunun üstündeki ortaöğretim kısmının da zekâ ve çalışmaya göre mi ilgi- yeteneklere ve mesleklere göre mi düzenleneceği de kesin belirlenmiş değildir.

Çağdaş eğitimde okul sistemi ve okullar arası geçişlerin doğrudan mı yönlendirme ile mi yoksa sınavla mı yapılacağı da sürekli tartışılan konular arasındadır. Türkiye’de 4+4+4 sistemi dolayısıyla eğitim bilimine uygun tartışma yapılamadığı için, çağdaş ülkelerdeki sistemler iyi anlatılmamıştır. İlkokul, ortaokul, lise gibi ayrımlarda geçiş ve yönlendirme sorunları yaşanıyor. Gelişmiş ülkeler, bir taraftan kız ve erkek lisesi ayrımını, bir taraftan liselerdeki program ve dal farklılıklarını kaldırırken (Almanya’daki entypisierte Gymnasien gibi) Türkiye’de çok sayıda lise çeşidinin olması ve liselerde yönlendirme ve farklı program uygulamalarının yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bütün dünyada bir testle ölçme hareketi (*testing movement*) giderek yayılıyor. Buna karşı çıkan eğitim grupları da (*Movement Against Standardized Testing, The National Anti-Testing Movement*) ortaya çıkıyor. Test alışkanlığının eleştirel düşüncüyü engelleyeceği hakkında ciddi kaygılar vardır.

1960’lardan sonra ortaöğretim zorunlu hâle gelince üniversiteler de bir öğrenci akını ile karşı karşıya kaldı. Üniversitelerin hemen her alanda yüzbinlerce mezun vermesi., üst düzey mesleklerde yeterli istihdam olmayınca dünyanın her tarafında lisans mezunu işsiz ordularının ortaya çıkması sonucunu doğurdu. Üniversitelerin Orta Çağ’da ve 19.yüzyılda olduğu gibi hâlâ teorik eğitim üzerinde ısrar etmesi, pratikten uzak kalması, sorun olmaya başlamıştır. Özellikle mühendislik fakültelerinin aynı zamanda uygulamalı işlerde de çalışabilecek insan yetiştirme talebini karşılamaması, bu kuramların dışında yeni öğretim kuramlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Üniversitelerde ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora kademeleri tam oturmadığı gibi, bunların öğretim sürelerinde de bir standart yoktur. Amerika ve İngiltere, dünyada en yeteneklileri toplama savaşına (*war for talents*) giriştiler. Almanlar da bu beyin göçüne (*braindrain*) katıldılar. Birçok gelişmekte olan ve geri kalmış ülke bu göçü önlemeye çalışıyor ama yüksek ücret ve uygun çalışma koşullarından dolayı gelişmiş (ilkeler bile Amerika’ya olan beyin göçünü önleyemiyor.

Gelişmiş ülkelerde nüfus azalmasına bağlı olarak okullardaki öğrenci sayıları giderek düşmektedir. Şimdiden ülkeler, birbirlerinden öğrenci “çalmaya” başlamışlar ve bunun için uluslararası diplomalar, liseler ve üniversiteler kurmakta veya model üniversitelerin dünyanın değişik yerlerinde şubeleri açılmaktadır.